

Rozbor řešení grantového projektu a celkové shrnutí

Jméno řešitele: RNDr. Martin Ouředníček, Ph.D.

Registrační číslo projektu: 403/04/P129

Název projektu: Urbanizační procesy v Pražském městském regionu

Tříletý grant měl tři zásadní cíle, které se podařilo naplnit následujícím způsobem:

1. V **teoretické úrovni** se podařilo rozvinout a ověřit vybrané teoretické přístupy studia urbanizačních procesů a sociálně-prostorové struktury městských regionů především na příkladu post-socialistických měst. Jedná se zejména o modifikace teorie diferenciální urbanizace a vývojových stádií měst a rozpracování konceptu výzkumu sociálního prostředí a sociálního klimatu. Specifickým výstupem byla diferenciace jednotlivých procesů suburbánního rozvoje v post-socialistických městech.

2. V **empirickém výzkumu** urbanizačních procesů obyvatelstva v Pražském městském regionu jsme se zaměřili na detailní studium vybraných lokalit intenzivně ovlivněných urbanizačními procesy především s důrazem na studium suburbanizace a suburbánního rozvoje. V rámci projektu byly provedeny dvě rozsáhlá terénní šetření v zázemí Prahy zaměřená především na změny v sociálním prostředí suburbánních lokalit.

3. Výsledky práce byly široce **prezentovány** odborné domácí i zahraniční veřejnosti na vědeckých konferencích, publikovány v knihách i recenzovaných časopisech a jsou využívány ve vysokoškolské výuce. Do práce se podařilo **zapojit studenty** pregraduálního i postgraduálního studia geografie.

V následujícím textu jsou shrnuty zásadní výsledky projektu formou abstraktu pro každý ze sledovaných cílů. Výsledky výzkumné práce byly podrobně prezentovány ve dvanácti publikacích, na deseti vědeckých konferencích a dalšími formami (viz Seznam výstupů na konci této zprávy).

Ad 1. Teoretické aspekty studia urbanizace a sociálního prostředí

V teoretické rovině jsme se soustředili především na rozvinutí teorií vývojových stádií měst a diferenciální urbanizace a jejich aplikaci na úroveň jednotlivých městských regionů. Ačkoliv jsou obě teorie koncipovány pro studium systému osídlení, nabízejí široké možnosti uplatnění i v případě studia individuálních městských regionů. Řešitel projektu se zaměřil především na metodické vyjasnění a definování urbanizačních procesů na základě matice migračních toků. Jednotlivé druhy urbanizačních procesů jsou na příkladu migračních vazeb uvedeny v následující tabulce.

KLASIFIKACE URBANIZAČNÍCH PROCESŮ NA ZÁKLADĚ SMĚRŮ MIGRACE				
Prostředí		Přistěhování do:		
		Město	Zázemí	Venkov
Vystěhování z:	Město	Vnitroměstská nebo meziměstská migrace	Suburbanizace	Deurbanizace Counterurbanizace
	Zázemí	Reurbanizace	Tangenciální migrace	Deurbanizace Counterurbanizace
	Venkov	Urbanizace nebo reurbanizace	Urbanizace nebo reurbanizace	–

Za zásadní považujeme souběžné uplatňování jednotlivých urbanizačních procesů v systému osídlení. Dominance některého z druhů procesů je závislá na složení společnosti a aktuálních možnostech realizace rezidenčních preferencí obyvatelstva. Jako stěžejní urbanizační proces byla v celém projektu studována suburbanizace.

Při studiu zázemí měst jsme kromě suburbanizace analyzovali další procesy měnicí suburbánní obce. Vedle pohybu obyvatelstva z jader měst do nového bydlení v zázemí (suburbanizace) jsme se věnovali dalším formám suburbánního rozvoje – stěhování starých lidí do domovů seniorů, úniku z měst do venkovských oblastí (deurbanizace), transformaci druhého bydlení na permanentní, tangenciální migraci uvnitř zázemí (především koncentraci do větších center v zázemí), migraci do zázemí z ostatních velkých měst a zahraničí. Suburbanizace obvykle tvoří 50-70 % přistěhovalých do suburbánních obcí.

Dále jsme se snažili rozšířit pohled při hodnocení města a městských regionů za použití následujícího schématu. Kromě obvyklého studia sociálně-prostorové struktury jsme zaměřili pozornost především na další složku sociálního prostředí – sociální klima. V suburbánním zázemí Prahy jsme následně empiricky sledovali především vztahy mezi starými a novými rezidenty nových suburbií, participaci ve veřejném a politickém životě obce, sociální soudržnost.

Při studiu sociálního prostředí jsme vycházeli především ze sociologických přístupů (Tönnies, Simmel, Wirth, Gans, Wellman) a diskutovali tzv. community question na příkladu suburbánních sídel post-socialistických zemí. Na základě empirických výzkumů jsme se snažili prokázat, že suburbanizace ve většině případů neznamená vážný problém pro ztrátu sociální soudržnosti (community saved nebo transformed).

Ad 2. Empirický výzkum urbanizačních procesů a sociálního prostředí

Mezi hlavní otázky výzkumu lze zařadit měření velikosti a rozmístění suburbánního vývoje v České republice a především detailní výzkum v zázemí Prahy. V roce 2004 bylo provedeno rozsáhlé šetření názorů starostů suburbánních obcí a okrajových městských částí Prahy doplněné o detailní mapování nové zástavby. Celkem bylo dotázáno 156 starostů nebo zastupitelů obcí a vytvořeno více než 300 map se zakreslenou novou výstavbou. Průzkum pomohl významně zpřesnit údaje o počtu nově vystavěných domů, počtu obyvatel suburbánních obcí a morfologii zástavby. Významným zjištěním byl relativně nízký podíl izolovaně budovaných sídel a odlišné prostorové vzorce ve srovnání zejména s americkými městy. Zřejmě přeceněným fenoménem je v českém prostředí tzv. urban sprawl.

MORFOLOGIE NOVÉ ZÁSTAVBY

- Morfologie nové zástavby je zanesena ve třech stovkách map. Většina nových lokalit přiléhá k okraji původních venkovských sídel. Tzv. greenfield lokalit vystavěných na zelené louce je v zázemí Prahy relativně málo.

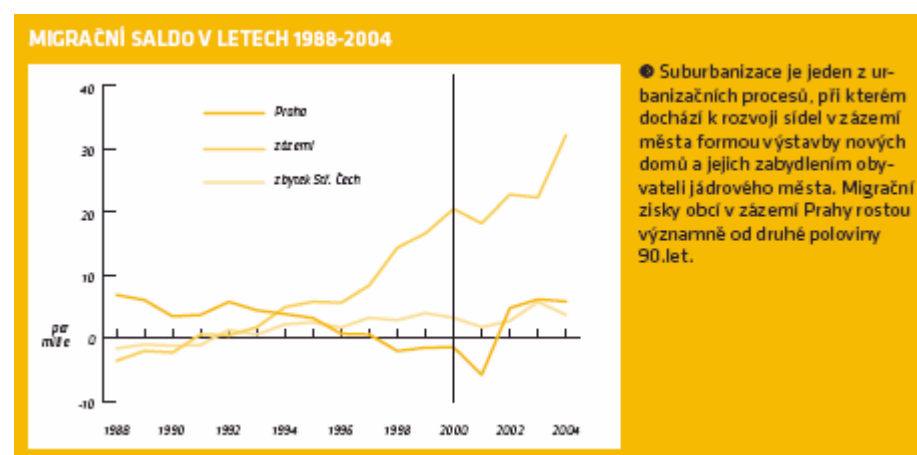

FORMY SUBURBÁNNÍ VÝSTAVBY

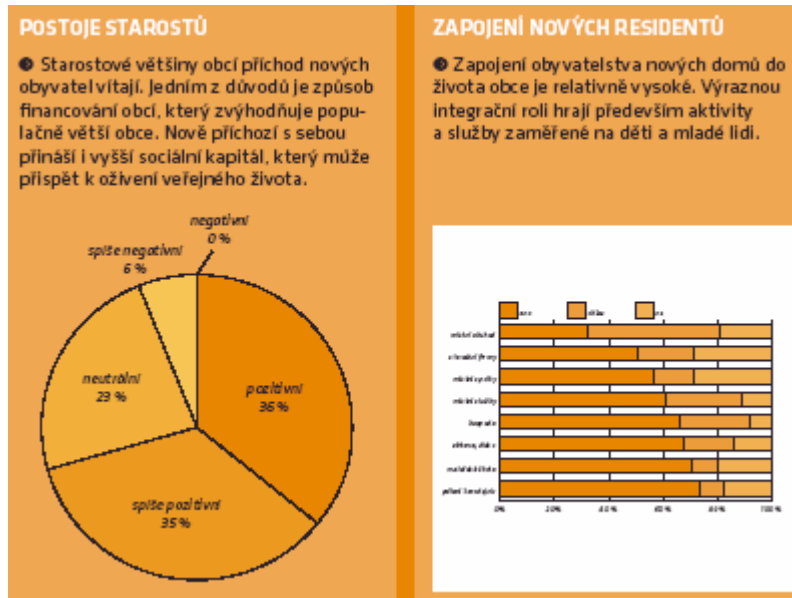
- Nové domy i zahrady odrážejí sociálně-ekonomický status svých obyvatel a často kontrastují s původní zástavbou v obci. Pouze v ojedinělých případech dochází k vytvoření izolovaných a separovaných „gated communities“.

Zisky suburbánních okresů v zázemí velkých českých měst na přelomu a v prvních letech třetího tisíciletí se neustále zvyšovaly. Analýza migračních toků pomohla identifikovat relativně koncentrovanou formu suburbánního rozvoje od poloviny 90. let a pozdější difúzi suburbanizace i do nejméně dostupných a velmi špatně vybavených sídel Pražského městského regionu. Proces suburbanizace se zároveň rozšířil i do zázemí ostatních regionálních center v České republice.

Kromě výzkumu fyzického prostředí a velikosti suburbanizace byla hlavní pozornost v projektu věnována výzkumu sociálního prostředí. Mezi stěžejní poznatky patří zejména masivní podpora starostů a zastupitelů suburbánních obcí nové výstavbě a příchodu nového obyvatelstva. To s sebou podle výsledků dotazníkových průzkumů z let 2004 i 2006 nepřináší ve velké většině významné negativní jevy, které jsou diskutovány především v americké literatuře, ale stále častěji i u nás.

Ad. 3 Prezentace výsledků práce a zapojení studentů do výzkumu

Výsledky práce byly široce prezentovány odborné domácí i zahraniční veřejnosti na vědeckých konferencích, publikovány v knihách i recenzovaných časopisech. Výsledky projektu jsou uplatňovány ve vysokoškolské výuce v předmětech Geografie města, Urbanizace a vývoj měst, Sociální geografie Prahy, Contemporary Human Geography of the Czech Republic a dalších. Editovaná kniha slouží jako stěžejní učební text pro přednášku Sociální geografie Prahy.

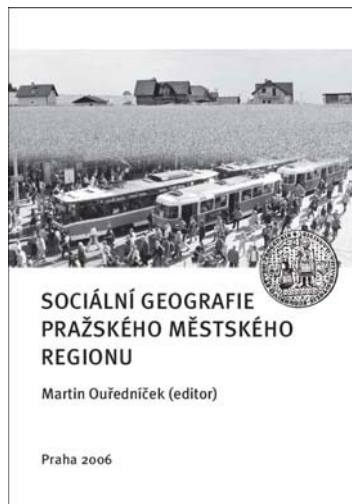

Velká část výzkumu vychází z ex-terresního terénního šetření. Na fotografiích Martin Duhačnický s pražovskou kolegyní Alenou Sedlákovou (vlevo) a Petra Puklová při kontrole zastávek dotazníkového šetření (vpravo).

Do práce se podařilo zapojit studenty pregraduálního i postgraduálního studia geografie. Kromě vědeckých článků a kapitol v knize byly v rámci projektu zpracovány tři diplomové práce. Obě dotazníková šetření byla uskutečněna za pomoci studentů bakalářského stupně oboru geografie a kartografie. Významné byla i technická pomoc studentů v rámci dohod o provedení práce, především při zpracování dotazníkového šetření, grafické úpravě knihy a vytváření datového skladu KATALOG.

Seznam výstupů projektu:

Zásadní publikací shrnující výsledky projektu je kniha editovaná řešitelem projektu:

OUŘEDNÍČEK, M. ed. (2006): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.

Přímým výsledkem projektu jsou následující kapitoly knihy:

OUŘEDNÍČEK, M. (2006): Úvod. In: Ouředníček, M. (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Str.13-18.

URBÁNKOVÁ, J., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): Vliv suburbanizace na dopravu v Pražském městském regionu. In: Ouředníček, M. (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Str.79-95.

OUŘEDNÍČEK, M., POSOVÁ, D. (2006): Suburbánní bydlení v Pražském městském regionu: etapy vývoje a prostorové rozmístění. In: Ouředníček, M. (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Str.96-113.

PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): Změny sociálního prostředí v zázemí Prahy jako důsledek procesu suburbanizace. In: Ouředníček, M. (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Str.128-142.

DOLEŽALOVÁ, G., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): Životní styl obyvatel v suburbánní zóně Prahy. In: Ouředníček, M. (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Str.143-159.

Součástí publikace jsou i kapitoly dalších autorů:

TEMELOVÁ, J. (2006): Odras globalizace v komerční nebytové výstavbě v Praze po roce 1990: homogenizace a diferenciacie fyzického prostředí. In: Ouředníček, M. (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Str. 19-41.

BIČÍK, I, KUPKOVÁ, L. (2006): Vývoj využití ploch v Pražském městském regionu. In: Ouředníček, M. (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Str. 42-63.

MARADA, M. (2006): Dopravní vztahy v Pražském městském regionu. In: Ouředníček, M. (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Str. 64-78.

ŠNEJDOVÁ, I. (2006): Změny ve vzdělanostní struktuře obyvatelstva v Pražském městském regionu. In: Ouředníček, M. (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Str. 114-127.

Výsledky byly uplatněny i ve dvou zahraničních časopisech (Geografiska Annaler impaktován) a v editované knize:

OUŘEDNÍČEK, M. (2006): New Spatial Patterns of Suburban Housing in Prague Urban Region. Acta Geographica Universitatis Comenianae 48, str. 293-302.

OUŘEDNÍČEK, M. (2007 v tisku): Differential suburban development in Prague Urban Region. Geografiska Annaler B: Human Geography, 89, č. 2.

OUŘEDNÍČEK, M. (2005): New Suburban Development in the Post-socialist City: the Case of Prague. In: Eckardt, F. ed.: Paths of Urban Transformation. Peter Lang. Str. 143-156.

Jako přímý výsledek grantového projektu vznikly i dvě diplomové práce na katedře pod vedením hlavního řešitele:

GONDOVÁ, G. (2004): Životný štýl obyvatelov v suburbánnej zóne Prahy. Magisterská práce. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. 108 stran.

ŠNEJDOVÁ, I. (2004): Změny ve vzdělanostní struktuře Pražského metropolitního areálu. Magisterská práce. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. 99 stran.

PULDOVÁ, P. (2006): Vliv suburbanizace na změnu sociálního prostředí v zázemí Prahy. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. 112 stran.

Účasti na konferencích podpořená v rámci projektu:

- 15.-20. srpen 2004, Glasgow, Spojené království, The 30th Congress of the International Geographical Union IGU v Glasgow, One Earth – Many Worlds, Monitoring Cities of Tomorrow, příspěvek: „The Change of Socio-spatial Structure in Prague Urban Region”.
- 30.-31. srpen 2004, Ostrava, mezinárodní konference ČGS Geografie a proměny poznání geografické reality, příspěvek „Residenční suburbanizace: příležitost nebo hrozba městským regionům?“
- 10.-15. květen 2005, Lund, Švédsko, mezinárodní konference Power Over Time-Space, The Inaugural Nordic Geographers meeting, příspěvky „Differential Suburban Development in Post-socialist City: an Example of Prague Urban Region“ a „Residential suburbs of Prague: the evolution and typology of housing built in transformation period” (s Darinou Posovou).
- 13.-17. červen 2005, Mojmirovce, Slovensko, 5. slovensko – česko – polský seminár: Nová pozícia hranice v zjednocujúcej sa Európe (geografia v poznávaní vývoja regiónov), příspěvek: „Vývojové etapy a typologie rezidenční zástavby pražských suburbií, (společně s Darinou Posovou).
- 24.-26. červen 2005, Krakow, Polsko, Mezinárodní konference, Third international conference on post-socialism, Europe in Transition: 15 Years of Post-Socialist Development and its Lessons for European Integration, příspěvek: „New Residential Differentiation in Prague Urban Region: Social Polarisation, Segregation and Integration”.
- 11.-14. květen 2006, Warszawa, Polsko, First Bi-Annual European Urban Research Association (EURA) Conference, příspěvky: "Transformation of Socio-spatial Structure of Post-socialist Prague during 1991-2001" a "Forms of Segregation and Separation in Post-socialist Cities: Case of the Czech Republic" oba společně s L. Sýkorou, J. Temelovou a J. Novákem.
- 1. červen 2006, Praha, Česko, Sustainable Development Week 2006, Environmentally Friendly Cities, CEFRES, příspěvek: "Suburbanisation and Urban Sprawl as a New Phenomenon in the Post-socialist Cities"
- 3.-7. červenec 2006, Brisbane, Austrálie, International Geographic Union Conference, Regional Responses to Global Changes: a View from the Antipodes, General Session, příspěvek: "Recent Changes of Social Environment in Prague´s suburbia".
- 29. srpna - 1. září 2006, London, Spojené království, RGS-IBG Annual International Conference, Post-socialist Geography Research Group on Post-socialist Urbanisation in Global Context, příspěvek: "Urbanization Processes in the Czech Republic at the Dawn of 21st Century".
- 10.-11. listopadu 2006, Praha, Česko, Mezinárodní geografická konference „150 let geografie na Univerzitě Karlově“, příspěvek: „Urbanizační a suburbanizační procesy v Česku“ a společně s Petrou Puldovou poster: „Suburbanizace Prahy“.

Data z výzkumu jsou uložena v databázi **KATALOG** (převážně 1991-2005), která je uložena v Centru pro výzkum měst a regionů. Databáze KATALOG obsahuje:

DATA okamžikových šetření (populačních cenů) i běžné evidence (migrace, ekonomické indikátory aj.) za velmi malé územní jednotky (především měst).

PROSTOROVÁ DATA – podklady pro GIS zpracování kartografických výstupů

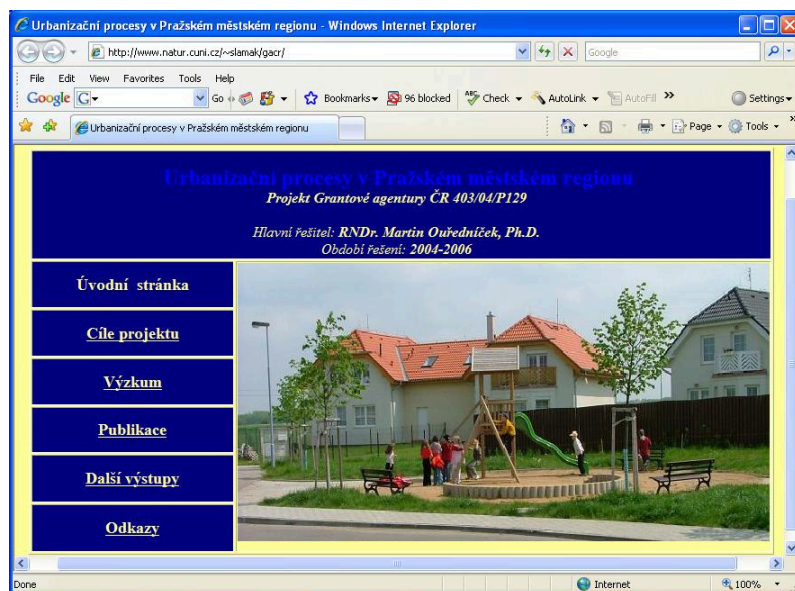
FOTOGRAFIE – fotografie suburbánních lokalit Pražského městského regionu i vnitřního města z projektu GA ČR a dalších projektů a aktivit CVMR

PUBLIKACE – doc nebo pdf literatura a publikace členů CVMR

Databáze slouží pro vědeckou práci členů CVMR, studentů sociální geografie i dalším zájemcům a obsahuje v současnosti řádově stovky datových souborů.

Další informace jsou zpřístupněny na webové straně projektu:

<http://www.natur.cuni.cz/~slamak/gacr/index.html>

Autoři publikací a řešitel děkují GAČR a oponentům projektu za poskytnuté prostředky i příznivé hodnocení návrhu projektu i dílčích zpráv z let 2004 a 2005.